

ՎԵՐԱԳԱՅԸ ՀԱՎԱՏԻՍ

1863 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24

ՍԵԼԸ

ՆՈՒՄԵՐՈՒ 37

ԻՅԼԸՆ

Վերադառնալով Հայաստան մեմուրիյէթ մահալէի Պէշիկեք Եւնի խանտա նումէրօ 2 օտա-տան, Վէզիր խանընա նումէրօ 17 օտա-յա նագլ օլունմուշ օլուպ, պունտան պէշիկէ զաղէթամըզըն հէր կէօնէ մէսալիհի օրատա թէսվիյէ օլունաճաղընտան մատա, թաշաւար վէ սայրը մահալէրտէն կէօնտէ-րիլէն մէթիւպլէր տախի օտայը մէզքիւրէ իրալ օլունմալը տըր:

Իշպու փէնչլէմպէ կիւնիւ զաղէթամըզ նէշը օլունմալըպ, ճումա իրթէսի կիւնիւ իրիսի պիրտէն նէշը օլունաճագ տըր:

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ՏԱՆԻԼԻՅԷ

Չապթիյէ նէզարէթը ճէլիլէսի, մէճլիսի վալա աղաւընտան տէվլէթլու Մէհմէտ փա-շա հազրէթլէրինէ:

Մէճլիսի վալա աղաւընը, զապթիյէ նա-զըրը սապըզ տէվլէթլու Հալիմ փաշա հազ-րէթլէրինէ իհալէ վէ թէվճիհ պուրուլմուշ տուր:

—Թարափը Սալթանաթը սէնիյէտէն եւ-նիտէն Գօնսօլիտէ պասըլըպ նէշը օլունա-ճաղը պէյնէնտա թէվաթըր պուլմուշուտուպ:

Պու տէֆա ժուրնալը Գօնսօլիտէն զա-զէթասը պու հալաթիսին եալան օլունըղու-նու պէյան իտիւպ, տէվլէթը Եւլիյէնին եւ-նիտէն Գօնսօլիտէ չըզարմաղա նիյէթի օլ-մատըլընը, վէ Պէրիյէթիւշամ վազա-սրնտան գալան պիր թագըմ տէյունաթըն տախի, տէօրթ սէնէտէ էօտէնմէք իւզըն պիր նէվի սէրկի իլէ թէպվիյէ օլունաճաղընը, վէ մէզքիւր սէրկիլէրին եալընըզ Պէրիյէթ-իւշամ վէ էյալէթլէրինտէ ճէրիան իտէ-

ճէյինի, վէ ֆայըղը իլէ անասը տախի օ-րատա թէտիյէ օլունաճաղընը պիւտիրմիշ տիր:

—Իշֆլագ մէմալիքինտէն Թօրն Սէվէրին նամ իսքէլէյէ կէլմիշ օլան Եւթրիա պէյ-ընք վափօրու թայիֆէլէրինտէն պիր գաչ-քիշի կէչէն փաղար կիւնիւ գարայա չըզարա-րագ, սէրիսշ օլուպ պիրպիրլէրիյէ մուշ-րաղա իտէրքէն, օրատա պուլունան մէմէ-քէթէյն ժանտարմարը իւզլէրինէ տախի թիւֆէք աթմաղա իճթիսար էթտիքլէրին-տէն, ախը ու կիլիթիթ օլունուպ մահպէսէ իլգա օլունմուշար, վէ վափօրու մէզպուր գօմանտանը պիր միգտար սիւհալը ապէր ի-լէ տըշարը չըզըպ հապսիսանէյի պասարագ, վէ մէվճուտ օլան ժանտարմիլը տախի մու-գապլէմէթ իտէմէտիքլէրինտէն, մահպուշա-րը ալըպ կիլթմիշ, վէ պունուն իւզլէրինէ օ-րատա պուլունան մէմէքէթէյն բօլիս մէ-մուրու բրօթէսթօ էթմիշ օլմաղէ, գօման-տանը միւմայիլէյհ պիզըպթ մէմուրու մու-մայիլէյհ կիտիւպ, թարգիյէ իյֆա էյլէմիշ իտէտէ, մէմուրու մումայիլէյհին գապուլ իթմէմիշ օլունըղունու օլ թարափտան եա-ղըյօրլար:

—Ինկիլթէրա սէֆիրի Սըր Հէնրի Պուլ-վըր ճէնապլէրինին, թէպտիլի հալա զըմնտա պիր միւտտէթ Եգ տէնիզ ճանիպինէ աղի-մէթ իտէճէյի իշտիլմիշ տիր:

—Կէչէն ճումա կիւնիւ Բուլմ ֆաթրիք-խանէսինտէ, ֆաթրիք ինթիսապը իլէն մէճլիսի ումուլի թէճէմիւ իտիւպ, էքսէրի-յէթը արա իլէ Եւմասիա մէթրէֆօլիտի Սօֆ-րօնիօս էֆէնտի հազրէթլէրի ֆաթրիք նասպ օլունարագ, քէյֆիյէթ Պասպը Ելէյէ արզ ու իշար օլունմուշ տուր:

Միւշարէլէյճին իշ պու ինթիսապը պա
թէլէկրաֆ քէնտիսինէ պիտիբիւմիշ տիր :

— Իւմէրսը Սըսըրիյէտէն օլուպ, պիր
միւտտէթտէն պէրու Փարիստէ պուլունան
սասատէթլու ‘Կուպար փաշա հազըթէթլէրի-
նին մէմուրիյէթի հագգընտա պազը Ինկի-
լիզ զազէթալէրի եալան եանլըշ հափա-
տիսլէր նէշը իթմիշ օլաուգլարընտան, պու
տէֆա միւշարէլէյճ թաշա վէ Տէյլէ- ‘Ան-
զազէթալէրինտէ պիր մէթթիւպ տէրճ իթտի-
րիպ, քէնտիսինին Փարիստէ կէլմէսինին սէ-
պէպի, Սիւվէյիշ գանալընտա չալըլմագտէ
օլան Մըսըրըլ ամէլէնին օրատա չալըլմա-
լարը զըաաթա սէթթէ վիթմէթտէ օլտուղուն-
տան ‘Կինտիսթանտա վազիթ օլտէնիլէն գա-
պիլէտէն վէ եախօտ Պէտէվլէրտէն միգտա-
րը վաֆի ամէլէ ճէլպիյէ անլէրին եէրինէ
իշէթաթիւմէսի, վէ Մըսըրըլարըն տախի
զըաաթ իլէ մէշղու օլմալարը իսուսուսունու
Պարանաա տէվլէթինէ թէպլիզ իթմէթտէն ի-
պարէթ օլտուղունու պէյան իթմիշ տիր :

— Օլթէն Կիրիտի օլուպ, Խունանիս-
թանէ նազլ վէ հիճըթլէ միւպէյիսանը միլ-
լէթ մէճլիսի ազալընտան պուլունան միւսիւ
Ընտիսիանտի նամ քիմէսնէ, կէլէնլէրտէ սէ-
յաճէթ սուրէթիյլէ ‘Անիսյէ կէլիպ պազը
քէյլէրի տօլալմագտէ օլտուղունտան, միւ-
մալիլէյճին պու թէշըթլէրի Կիրիտ վալիսի
տէվլէթլու փաշա հազըթէթլէրինէ խօշ կէօրիւ-
նէմէյիպ, պազը շիւպճէլէր վուգու պուլտու-
ղունտան, միւշարէլէյճ թարաֆընտան օլու-
նան իֆատէ իւզէրինէ մէրգում Ըթինայա
ավտէթ իթմիշ տիր :

— Դուսիա Իմէրաթթօրունուն Գըրմա պիր
սէյաճաթ իտէճէյի պուլնտան ագտէմ եա-
զըլմըշ ըտր :

Միւշարէլէյճին իշ պու սէյաճաթընը, վէ
Գըրմա մուվաալէթլէրինի թէպրիք իթ-
մէք զըմնընտա, թարաֆը սալթանաթը սէ-
նիյէտէն սարը շուրայը աաքէրի ըէյիսի սաա-
տէթլու () ման փաշա հազըթէթլէրինին օլ-
սավպէ կէօնտէրիլմիշ օլտուղու իշիտիլմիշ
տիր :

ՀԱՎԱՏԻՍԱԹԸ ՄԻԼԻՅԷ

Իշ պու Ղոմմա կիւնիւ թէճէմիւ իտէն
Մէճլիսի Ումումիյէ արզ օլունմագ իւզըն
զիյրտէ մուհարէր օլան արզը մահսէր,
Փաթրիք գայմագամը ֆազիլէթլու էֆէնտի
հազըթէթլէրինէ վէրիլմիշ իսէ տէ, եէվմը մէզ-
քիւրտէ Պալաթ էհալիսի թարաֆընտան
իճրա օլունան հարաքեաթը նահէմլարէ սէ-
պէպիյլէ, մէճլիս անլէրին իշի իլէ մէշղու
օլմայա մէճպուր օլտուղունտան, կէօրիւ-
նիւր քի իշ պու թահրիրաթը մէճլիս թագ-
տիմ իթմէյէ վագթ գալմամըշտըր :

Մէզքիւր թահրիրաթըն սուրէթի եէտի-
միղէ վաալ օլմուշ օլտուղունտան պէր վէճճը
աթի զազէթամըղա տէրճ օլունուր :

Ըմնապատու Սըբազան Հայր :

Գուք որ Ըզզին այն խիստ նեղ վիճակին
մէջ ամէն տառապանաց սիրով տարիք, և
առջի Լըրեսիոսանական Ժողովոյ լուծմանէն
ի վեր մինչեւ նոր և Կառավարութենէն ա-
ւելի օրինաւորապէս ճանչցուած Լըրեսիոսա-
նական Ժողովոյ կազմութեանը ամէն փոյթ
ի գործ գրիք, Գուք որ Կառավարութեան
և Ըզզին մէջ ամէն հայրական միջնորդու-
թիւն չզանաւորվ զՂզն անվաս հասու-
ցիք իր բազմացած միակ նպատակին, որով
անցեալը մոռցուեցաւ, և ապագայի տեսու-
թեամբ՝ ներկայիս պէտքերը ապահովուե-
ցան, և ազալեմք որ այս անգամ ալ մեր
ներկայ ազերսագիրը բարեհաճիք նորակազմ
Լըրեսիոսանական Ժողովոյ ուշադրութեա-
նը յանձնելու, և իբրեւ Ըզզին և Ժողովոյ
միջնորդ զանի հինգ վայրկեանի չափ խոր-
հրդածուելու կարեւոր նիւթ մ'ըլլալը՝
բերանց ալ կթէ պէտք ըլլայ, բացատրելու,
և ազերսագրոյն նիւթակայ եղող ազգայնոց
արտասուքը սրբելու :

Ըսիտցի Հայերը՝ որ Հայոց մեծագոյն մա-
սը կազմելով, Ըզզին կենդանութիւնն ու հո-
գին կը ներկայացնեն, և աւելի պարզափառ են
քան թէ բողաքագետ, աւելի դիւրափոփոս

քան հաստատմիս. ազգային ցաւալի վեր-
դովմունքէն իվեր ամէն գործերնուն համար
Ազգին կեդրոնը դիմած՝ և միայն ներկայ
կիսով չափ բարելաւող անօրէնութիւնն
բով հո գարձած են, ապագայ յոյսերնին
Արեւափոխական Ժողովոյ կազմութեանը
վրայ դնելով, այս ալ ոչ թէ բնական բեր-
մամբ, այլ Պատրիարքարանի Պաշտօնական
խոստումներէն համոզեալ: Մեր ազգը՝ որ
ներկայ քաղաքական դիրքին նկատմամբ ա-
ւելի Արօնական խումբ կոչուելու արժանա-
ւոր է քան թէ Ազգ, մեր Պատրիարքարանը՝
որ կրօնականապէս միացեալ խումբի մը
կեդրոնն է քան թէ Հայ անուան, իր ոյ-
ժը բնականապէս պիտի պարտաւորի փնտել
այն անհատներուն մէջ, որոնք կրօնք ու
Ազգութիւնը զուգընթաց ճանաչելու և ոչ
կրօնքը քաղաքականութեան և ոչ Վաղա-
քականութիւնը կրօնքի փոխանակելու ար-
բամադրութիւնն ունին:

Արեւափոխական Ժողովք թէեւ ընդհա-
նուր առմամբ ազգային, բայց մասնաւոր առ-
մամբ և քաղաքականապէս Լուսաւորչական
Հայոց Ժողովք մ'ըլլալով, հարկաւ՝ իրեւ
առաջին ընտանեկան պարտաւորութիւնը, ա-
ւելի պիտի զգայ այն ցաւալի լուրերուն
որոնք կրօնափոխութեան միջոցաւ իւր
քաղաքականօրէն միութենէն բաժնուիլ
կրպակնան, այն ցաւալի լուրերուն՝ որոց
համար շատ անգամ Արօնական անխորու-
թեան սկզբունքով մը պատասխանուելով՝
անդարման կը թողուէր:

Հայաստանի գրեթէ ամէն կողմերէն միշտ
կը լսուի որ Հայն զՀայը կը հարստահարէ,
և փոխարէն՝ իրրեւ ազատութեան միջոց, պար-
զամիտ Ժողովուրդը կըստիպուի կամ Արօնա-
փոխութեան կամ Վաղձականութեան դի-
մելու և կամ յուսահատութեան հետեւանա-
ցը զո՛հ ըլլալու: Այնպիսի Ժողովուրդք անդա-
դար՝ իրաւունք և հարստահարիչներու փո-
խարկութիւն գոչեցին: Ազգը անսարքեր
ուճօք դիտեց ինչիւր, և աւելի մասնաւորի մը

դրդման՝ քան թէ ընդհանրական զգացման
մը արձագանգը համարեց, որով յուսահատ-
եալ՝ վնասեցիք Արօնափոխութեան խորհուր-
դը ծնան: Ազգը դարձեալ իր անտարբերու-
թիւնը շարունակեց, և հարստահարիչք
անպատիժ մնացին: Առաջնորդը՝ որ Ժողո-
վրդին և վարչութեան միջնորդն էր, յիշեալ
հարստահարիչները չուզեց Պօլիս բերել տալ,
իրրեւ թէ անոնց բաժնուելովը՝ քիւրտերը կը
սխալն ընտանեաց անհանգստութիւն տալու.
բայց այսօր կը լսենք որ նոյն քիւրտերուն
վրայ ազդեցութիւն ունեցողներուն ներկայու-
թեանը Վնասեցուց անմեղ աղջկանց կուսա-
կան պատիւը կը բռնաբարուի, այս օրինակ
ամբարշտութեանց արգելք ըլլալ ու զոչ
երիտասարդները կըսպաննուին, ընտանեաց
ինչքերը կը կողոպտուին, Ժողովուրդն իր
սնակէն զուրսեցնելու կը սարսափի, և վեր-
ջապէս Առաւմարութեան կամքին հակառակ
ձեռնարկութիւններն յաջողութեամբ կը շա-
րունակեն. Հայը զուրկ կը մնայ իր ցաւը
բժշկող ազատարարէն, և փոխանակ Օս-
մանեան Առաւմարութեան հպատակ ըլլալու,
զի՛քը հարստահարող ազգայնոց աջակցու-
թեամբն ու առաջնորդութեամբը վայրե-
նաբարոյ աւաղակ քիւրտերուն բռնի հպա-
տակութիւն կ'ընէ, և կը կարծէ որ կրօ-
նափոխութիւնը զինքը քիւրտերու հպատա-
կութենէն կ'ազատէ, պատճառ՝ Լուսաւորչա-
կանաց Պատրիարքարանը անկարող կը տես-
նուի Առաւմարութեան իւր հպատակաց խօս-
տացած շնորհումներուն հակառակ գործերը
Առաւմարութեան հաղորդելու: Իսարբերդ
Ռուսաստան կը գաղթէ, որովհետեւ խեղ-
ճերը քիւրտերու երեսէն կրած հարստահա-
րութիւննին (Ասմանեան Առաւմարութեան
հաղորդելու ազգային միջնորդ մը չունենալ-
նուն, յուսահատաբար ոչ միայն Արօնափո-
խութեան ալ նաեւ Առաւմարութիւննին ևս
փոխելու կը դիմեն: Ո՞վ ասոնց համար պա-
տասխանատու պիտի ճանչցուի Ազգին առջեւ,
— Իսարձեալ կեդրոնական Վարչութիւնը:

Մուշ մի և նոյն վիճակն ունի, սա՛ տարբերութեամբ միայն որ իւր Առաջնորդին հայրական խնամքէն զուրկ չէ մնացած: Գանք Ռւնիոյ խնդրոյն, որուն ամէնցաւագին պարագաներն ազգին ծանօթ են:

Ունիա ինքնին կարողացաւ իւր ընտանեկան իրաւունքը պաշտպանել, բայց չկրցաւ Պօլսեցոց անտարբերութեանը դիմանալ. կարողացաւ իւր իրաւունքը Օսմանեան կառավարութեան իմացնել, և պաշտպանուելուն խօսքն առնուել, բայց չկրցաւ Պատրիարքարանի գութը շարժել, չկրցաւ ազգային Խառն ժողովոյն խօսիլը՝ գործելու դարձնել: Ունիոյ գործը օտար ազգերն իւրացուցին իբրեւ մարդկութեան իրաւունք, բայց Հայերն կը տքնին բոլորովին հեռու կենալ կամ անուէն անգամ չլսել: Ունիոյ անցքին քննութեանը համար Ի. Դրան և Պապականաց կողմէն տրուելիք տեսուչներն անմիջապէս ընտրուեցան, բայց Հայոց կողմէն տեսչութեան պաշտօնը վարելու անձին անձնական զբաղմունքն ազգային իրաւունքը կասեցուց. և մինչև անգամ Հայերն տեսուչ մ'ընտրելու տնկարող ճանչցուեցան աշխարհի առջև, և վերջապէս Ունիացիք ալ օր մը յուսահատութենէ պիտի ստիպուին ազատարար միջոցի մը դիմելու ուրիշներու նման: (Թողունք Մարաշէն և Հայաստանի այլ և այլ կողմերէն լուած տրեւրագին լուրերը:

Տեսարք, ազգերնուս մասնաւոր դաւաններն ասանկ ցաւալի վիճակներու մատնուած ըլլալը տեսնելով, ի՞նչպէս կրնանք գոհ ըլլալ միայն Պօլսոյ թաղականաց օրինաւորութիւնը տեսնելով:

Պօլիս Հայոց ազգին ամենափոքր մասը կը կազմէ, և անցեալէն բաւական ուսանք որ ժողովներն զրեթէ ժամանակնունմեծ մասը Պօլսոյ օրինաւորութեանը կ'զհեկով՝ գաւառներն երեսի վրայ թողած են: Եյս ընթացքը եթէ դարձեալ այսպէս շարունակուելու ըլլայ, Լուսաւորչական Հայ ազգ

միայն Պօլսեցիքս պիտի կոչուինք. և կեդրոնական վարչութիւնը պիտի նմանի անանկ հօր մը, որն որ իւր փառքը միայն իր հանգըստութեանը մէջ փնտռելով՝ բոլորովին անհոգ կը վենայ զինքը յիշատակաւ անմահացնող սերունդին սուրբ պարաբերուն:

Դուք որ Լուսաւորչական Հայ խումբին ներկայ և ապագայ բազմը կը ներկայացնէք, Ձեզ կը մնայ որոշել Հայուն անկումն ու կանգնումը: Մինչև հիմա ազգը հեռաւորութեան միջոցով դիտեց ազգային խնդիրներն, և ոչ թէ կարեւորութեան խորհրդածութեամբ, խնդրոց առաջնութեան կարգն որոշողը իրենց կարեւորութիւնն է, ուստի և մեր ազգակցաց խումբ խումբ մնէ բաժանուելը եթէ հետզհետէ վարչութեան զօրութիւնը կը տկարացնէ, հարկաւ նոյն զօրութեան տկարացուցիչ արգելքները բառնալը Կեդրոնական Վարչութեանն ուշադրութիւնը ըզբաղեցնող առաջին գործը պէտք է համարուի:

Մեր զօրութիւնը մեր Հայաստանցի եղբարքն են, առանց անոնց՝ աշխարհի առջև և ոչ մէկ բանով մը կրնանք պարծիլ, ուստի բազական է մինչև ցարդ վանոնք յորդորանօք միեմարեւելիս, ալ սկսինք այսուհետեւ կենդանացուցիչ միջոցներով զանոնք հոգեւորել, որուն գործադրութեան որոշումը Ազգն անհամբեր Արեւիտիսանական պատկառելի ժողովէդ կը սպասէ:

(Թահլիլալը Դիմալէ վէ Լահուր Տեղեւոյնի ֆիյալը:

69	30	Թահվիլաթը միմաղէ
57	20	Մուդատտէմ չըգարըլան Լահամ
58	05	Մուախարէն չըգարըլան Լահամ

Քրիստոսի ԳԱՅԻԹԱՆ ԵՒ ԹԱՎՐԻՍՏԵԱՆ

ՍԱՀԻԳԻ ՄԵԹՊՈՒՆ ՎԷ ԳԱՅԻԹԱՆ

ՅԻ ՄԻՆԱՍԵԱՆ